

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB ZA PRANÍ PENĚŽ*

VLADIMÍR PELC

Abstract: **Criminal Liability of Legal Persons for Money Laundering**

The contribution develops general knowledge with regard to the issue of criminal liability of legal persons as a whole, specifically in relation to the crimes of legalization of proceeds of criminal activities and legalization of proceeds of criminal activities by negligence that are designated as the crime of moneylaundering and moneylaundering by negligence in this article. The author examines step-by-step all the elements of the crime of moneylaundering, he focuses chiefly on the so-called originary parts of that elements (the so-called originary part of subjective and objective element of a crime of legal person). From the point of view of the question of eventual exculpation from criminal liability, he presents some specific steps that should be taken by legal persons in the course of their compliance systems. The author follows and develops his opinions regarding a complexity of “legal objects” (protected values) of that crime and is rather of the view that the most important primary object is a value consisting in the administration of justice; economic interests on purity of economic relations come only after that. Also, he firmly holds the position that a prosecution of the so-called self-moneylaundering is not correct, although the all-European tendency is undoubtedly against this.

Keywords: crime of moneylaundering, self-moneylaundering, principle against self-incrimination, principle of ne bis in idem, criminal compliance system

Klíčová slova: trestný čin praní peněz, samoprání, princip nemo tenetur se ipsum accusare (nemo tenetur se detegere), princip ne bis in idem, trestněprávní compliance system

DOI: 10.14712/23366478.2017.8

ÚVOD

Článek se zabývá odpovědností právnických osob za trestné činy legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 tr. zák. a legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti podle § 217 tr. zák., tedy trestní odpovědností právnických osob za konkrétní trestné činy. Navazuje tak na předešlé články zabývající se zejména koncepčními

* Tento článek vychází v rámci programu Univerzity Karlovy Progres Q02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“ – koordinátor prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.

otázkami samotné trestní odpovědnosti právnických osob a soustředí se především na zvláštnosti této problematiky vzhledem k určitým trestným činům. Pro činnost spočívající podle českého a slovenského zákonodárce v tzv. legalizaci používám pojem „praní peněz“, který vzhledem k jeho výstižnosti považuji za nejsprávnější označení. Tento termín pokládám za nejvhodnější i z ostatních v úvahu přicházejících označení, jakými jsou např. „praní špinavých peněz“, „recyklace“ či „bělení“, neboť jde o typický, v doktríně nejčastěji používaný výraz, který v přeneseném smyslu slova vyjadřuje skutečnost, že touto činností jsou výnosy z kriminální činnosti zbavovány „nánosů“ a „stop“, prokazujících jejich zločinný původ (špinavé peníze jsou čistěny v přeneseném slova smyslu). Jako praní peněz zde označuji i tzv. nepravé praní peněz, kterým rozumím nedbalostní formu trestného činu praní peněz (srov. § 217 tr. zák.).

V následujícím textu se budu zabírat postupně všemi znaky trestného činu praní peněz (tj. protiprávností, subjektem, objektem, objektivní stránkou a subjektivní stránkou) z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob, přičemž svou pozornost budu věnovat především tzv. originárním částem subjektivní a objektivní stránky trestného činu právnické osoby, neboť to jsou znaky, které nejvíce vypovídají o podstatě konkrétního trestného činu právnické osoby. Z hlediska typovosti jde o znaky mající onu rozlišovací schopnost ve smyslu pojmu skutkové podstaty trestného činu právnické osoby.

Tento článek navazuje na již publikované studie,¹ které rozvíjí zejména co do úvah o specifických znacích trestného činu praní peněz u právnické osoby a v oblasti poznatků nutných pro tvorbu kvalitního *compliance* systému.

PROTIPRÁVNOST PRANÍ PENĚZ

U činnosti spočívající v praní peněz nenastává obtíž při určení její protiprávnosti, tj. protinoremnosti z hlediska celého právního řádu, neboť neexistují právní normy, které by aprobovaly jednání naplňující (alespoň formálně nebo i zdánlivě) skutkové podstaty trestného činu praní peněz, u nichž by bylo nutné mimo jiné v rámci principu jednotnosti právního řádu (či principu bezrozpornosti právního řádu) zvažovat, zda určité zastírací jednání ve vztahu k věci pocházející z trestného činu je dovolené či nedovolené. Protiprávnost praní peněz jako znak trestného činu (srov. § 13 odst. 1 tr. zák.) je zřejmá již z § 7 t.o.p.o. ve spojení s ustanovení o trestných činech legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 tr. zák. a legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti podle § 217 tr. zák.

¹ PELC, V.: Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In JELÍNEK, J. – GŘIVNA, T. a kol.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 77–90; PELC, V.: Subjekt trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti. *Kriminalistika* č. 2/2013, s. 114–122; PELC, V.: Odpovědnost právnických osob za trestný čin praní peněz. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice: Bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 201–219; PELC, V.: Praní peněz v právu Evropské unie a české trestní právo. In JELÍNEK, J. – IVOR, J. a kol.: *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015, s. 172–184; PELC, V.: *Trestný čin legalizace výnosů z trestné činnosti*. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Školitel: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc. Dizertační práce obhájená v roce 2016.

Rovněž z mnoha mimotrestních právních norem vyplývá, že zákonodárce se snaží bojovat s praním peněz právními prostředky v rámci různých právních odvětví (především v rámci správního, resp. finančního práva). Z mimotrestních právních předpisů je nutné především uvést zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu (dále jen „AML zákon“).² Další pravidla se nacházejí např. v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „obč. zák.“), zákoně č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických osob (např. evidence svěřenských fondů), zákoně č. 134/2013 Sb., o některých opatřeních ke zvýšení transparentnosti akciových společností a o změně dalších zákonů, zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, zákoně č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu nebo v zákoně č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti.

Problém nikoli rozsáhlého negativního taxativního výčtu, který ustanovení § 7 t.o.p.o. obsahuje s účinností od 1. prosince 2016, může být především skutečnost, že neobsahuje trestný čin, za který by právnická osoba neměla být trestně odpovědná. V tom se skrývají dvě hlavní skupiny případů, přičemž v tomto vymezení se prolíná pohled *de lege lata* a *de lege ferenda*. První, nejzávažnější skupina případů, jsou ty, u nichž je podle mého názoru vyloučena trestní odpovědnost právnické osoby tzv. z povahy věci. Domnívám se, že právnická osoba nemůže být z povahy věci trestně odpovědná za ty trestné činy, u nichž nelze spravedlivě požadovat, aby právnická osoba činila určité kroky k jejich předcházení, nebo u nichž je to dokonce zcela vyloučeno, a to i přes to, že takové trestné činy nejsou uvedeny v taxativním výčtu § 7 t.o.p.o., tj. *per eliminationem* by bylo možné dovozovat, že právnická osoba za takové trestné činy být odpovědná může. Druhou skupinu tvoří trestné činy, které by neměly být kriminalizovány vůbec nebo alespoň ve vztahu k právnickým osobám, a to z důvodu respektování principu *ultima ratio* a uskutečňování rozumné trestní politiky.

Trestný čin praní peněz není výslovně uveden v ustanovení § 7 t.o.p.o. a nepatří ani do jedné z uvedených skupin. Z hlediska tzv. materiální protiprávnosti, již lze chápat též jako důvod protiprávnosti formální, která je znakem trestného činu podle § 13 odst. 1 tr. zák., není pochyb o tom, že právě praní peněz jako nedílná součást organizované a závažné ekonomické kriminality by mělo být postihováno i ve vztahu k právnickým osobám. Ve vztahu k trestní odpovědnosti za trestný čin praní peněz navíc existuje poměrně závažný nedostatek v úpravě trestání, který má svůj negativní odraz i v oblasti trestání právnických osob. Za úmyslné praní peněz je podle základní skutkové podstaty (§ 216 odst. 1 tr. zák.) stanovena sazba trestu odnětí svobody ve výši maximálně čtyř let. Pokud je tento trestný čin spáchán ve vztahu k výnosům z trestné činnosti od pěti milionů výše, hrozí trest odnětí svobody maximálně ve výši osmi let (srov. § 216 odst. 4 tr. zák.) a ani v tomto případě nejde o zvlášť závažný zločin. I přes to, že praní peněz je velmi závažnou a nebezpečnou činností, jejíž realizace napomáhá k výrazné latentci kriminality a vytváří podmínky pro další růst zejména organizovaného zločinu, byly některé sazby za tento trestný čin oproti předešlému trestnímu zákoníku sníženy (srov. § 252a odst. 4 a 5 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném 31. prosince 2009). Sazby za praní peněz jsou stanoveny chybně i v porovnání s ostatními trestnými

² Na tento zákon navazuje vyhláška č. 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

činy, např. podílnictvím (srov. § 214 a 215 tr. zák.), u kterého jsou naprosto shodné. Praní peněz je *prima facie* jednáním společensky závažnějším, než je tomu v případě pouhého podílnictví nebo nadřování. Z hlediska sankcionování právnických osob to má ten důsledek, že *za současného stavu je v podstatě vyloučena správná aplikace pravidla obsaženého v § 14 odst. 1 t.o.p.o., podle kterého se při ukládání sankce právnické osobě přihlídně k závažnosti spáchaného trestného činu*. Závažnost konkrétního trestného činu v obecné podobě by měla být vyjádřena právě ve zvláštní části trestního zákoníku stanovením příslušné sazby odnětí svobody. Soudy tak zde mají ztíženou pozici, neboť trestní zákoník dostatečně neodlišuje podle závažnosti trestný čin praní peněz od trestných činů podílnictví a nadřování.³

Se změnou pozitivního taxativního výčtu v § 7 t.o.p.o. na výčet negativní (tj. výčet trestných činů, kterých se právnická osoba dopustit nemůže) je z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob za praní peněz spojeno materiální rozšíření této trestní odpovědnosti, neboť v taxativním výčtu § 7 t.o.p.o. s účinností do 30. listopadu 2016 nebyla uvedena celá řada tzv. hlavních (základních, presumovaných, predikativních) trestných činů, kterým praní peněz obvykle předchází.⁴ Toto rozšíření lze v zásadě považovat za správné.

SUBJEKT TRESTNÉHO ČINU

V případě právnické osoby jako subjektu trestného činu praní peněz je, stejně jako v případě osoby fyzické, zásadní otázkou, zda v případě totožnosti subjektu u hlavního trestného činu a trestného činu praní peněz, vzniká trestní odpovědnost za oba trestné činy zároveň (případ vícečinného souběhu nestejnorožného).⁵ V této souvislosti se hovoří o postihu tzv. samoprání (angl. *self-moneylaundering* nebo *own proceeds laundering*, něm. *selbst-Geldwäsche* nebo *selbst-Geldwäscherei*, fr. *autoblanchiment*, it. *autoriciclaggio*, šp. *autoblanqueo*, port. *auto-branqueamento*). Nutno předeslat, že celoevropským trendem je samoprání postihovat. V současné době drtivá většina evropských států připouští vznik souběžné trestní odpovědnosti jednoho pachatele za

³ K návrhům *de lege ferenda* srov. PELC, V.: Odpovědnost právnických osob za trestný čin praní peněz. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice: Bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, str. 218.

⁴ Jde např. o trestné činy zbavení osobní svobody podle § 170 tr. zák., omezování osobní svobody podle § 171 tr. zák., zavlčení podle § 172 tr. zák., loupeže podle § 173 tr. zák., brání rukojmí podle § 174 tr. zák., krádeže podle § 205 tr. zák., zpronevěry podle § 206 tr. zák., pletich v insolvenčním řízení podle § 226 tr. zák., neoprávněného podnikání podle § 251 tr. zák., neoprávněného provozování loterie a podobné sázkové hry podle § 252 tr. zák., porušení povinností při vývozu zboží a technologií dvojího užití podle § 263 tr. zák., provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence podle § 265 tr. zák., porušení práv k ochranné známce a jiným označením podle § 268 tr. zák., porušení chráněných průmyslových práv podle § 269 tr. zák., výroby a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedu podle § 286 tr. zák., výroby a jiného nakládání s látkami s hormonálním účinkem podle § 288 tr. zák. a neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat podle § 305 trestního zákoníku.

⁵ Záměrně uvádím, že jde o vícečinný souběh, neboť je otázkou, zda jednočinný souběh nestejnorožný může u trestného činu hlavního a trestného činu praní peněz z povahy věci nastat. I kdybychom tuto existenci připustili, půjde o naprosto výjimečné případy. Osobně se domnívám, že takový souběh je z povahy věci vyloučen.

hlavní trestný čin a zároveň za trestný čin praní peněz. Zatímco ještě na počátku roku 2014 existovaly alespoň tři evropské státy, v nichž samoprání nebylo samostatně trestné (Itálie, Německo a Švédsko), v současné době je posledním takovým státem v rámci Evropské unie snad už jen Německo, kde je takový přístup hodnocen jako rozporný se základními právními principy.⁶ Samoprání se částečně, tj. nikoli ve všech případech, postihuje v Itálii (srov. čl. 648-ter.1 italského trestního kodexu).

Na rozdíl od angloamerického právního systému, v němž se samoprání vždy postihovalo, byl vývoj v kontinentální Evropě postupný. V některých státech, například ve Španělsku či ve Francii, dospěla k takovému výkladu judikatura i přes to, že právní úprava tuto otázku výslovně neřešila. Znění francouzské právní úpravy podle mého názoru nadále svědčí spíše závěru o nepřípustnosti postihování samoprání, i když čl. 324-1 odst. 1 francouzského trestního zákoníku otázku samoprání *expressis verbis* neřeší, když uvádí: „*Bélení (praní peněz) je akt, kterým se jakýmkoli prostředky usnadňuje falešné zdůvodnění původu zboží nebo příjmu pachatele trestného činu, který byl zdrojem přímého nebo nepřímého prospěchu.*“ Výslovnou úpravu nenajdeme i v dalších státech, kromě České republiky ještě na v Polsku, na Slovensku nebo ve Švýcarsku. Španělská úprava dnes již výslovně připouští trestní odpovědnost za samoprání (srov. formulaci „pro sebe nebo pro třetí osobu“ v čl. 301 odst. 1 španělského trestního kodexu), stejně tak právní úprava portugalská (čl. 368-A odst. 2 portugalského trestního kodexu), belgická (viz čl. 505 belgického trestního kodexu), lucemburská (viz čl. 506-4 lucemburského trestního kodexu), slovinská (srov. čl. 245 odst. 2 slovinského trestního kodexu).

S úvahami, že za jednání spočívající v praní peněz by neměl být trestně odpovědný pachatel hlavního trestného činu, se v české nauce setkáváme již velmi záhy po uvedení příslušné skutkové podstaty do trestního zákoníku v roce 1992.⁷ Tento postoj však v současné době nesdílí podstatná část české literatury⁸ a dosud publikovaná judikatura.⁹ *Převažuje přístup, podle kterého pachatelem tohoto trestného činu může být i pachatel hlavního trestného činu.* Tento názor však není podepřen žádnými relevantními argumenty, obsahuje argumenty, které jsou kontradiktorní, a nevypovídá se s kritikou tohoto přístupu. Přitom otázkou, zda vzniká samostatná trestní odpovědnost i v případech tzv. samoprání, se česká nauka zabývá v posledních letech ve zvýšené

⁶ Podrobně k otázce možnosti trestní odpovědnosti za samoprání v německém právu srov. studii, která je dostupná v německém a anglickém jazyce. SCHRÖDER, Ch. – BERGMANN, M.: *Warum die Selbst geldwäsche straffrei bleiben muss. / Why Self-money Laundering Must Remain Exempt from Punishment.* Berlin: BWV, 2013, 135 s.

⁷ Srov. TOLAR, J. – DOLENSKÝ, A.: *Trestní zákon, předpisy související (poznámkové vydání)*. Praha: Linde, a. s., 1992, s. 234. Je pravdou, že původní znění ustanovení § 251a trestního kodexu z roku 1961 takovému výkladu svědčilo.

⁸ Srov. např. NOVOTNÝ, O. – VOKOUN, R. a kol.: *Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část*, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 148–149. Stejně i KUCHTA, J. a kol.: *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 183. Šámal dokonce připouští trestnost samoprání u obou dvou prvních základních skutkových podstat trestného činu praní peněz, viz ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140–421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1944 a 1946. V tomto komentáři uvedená argumentace je však zjevně nekonzistentní, když na jedné straně u první skutkové podstaty dovozuje *per argumentum a contrario* k formulaci druhé skutkové podstaty, že trestně odpovědný je i pachatel hlavního trestného činu, a na druhé straně uvádí, že pachatel hlavního trestného činu může být trestně odpovědný, byť spíše výjimečně, i podle druhé skutkové podstaty.

⁹ Srov. zejména usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. července 2008, sp. zn. 11 Tdo 652/2008, nebo nejnovejší usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2016, sp. zn. 5 Tdo 1495/2015.

míře. V minulosti jsem se vyslovil pro názor, že trestní odpovědnost za samoprání je nepřípustná, a to především z důvodu rozporu se zásadami *nemotenetur se detegere* (*nemo tenetur se ipsum accusare*) a *ne bis in idem*, které mají v naší právní kultuře i svůj nezpochybnitelný hmotněprávní význam. Tomuto závěru svědčí i povaha jednání spočívajícího v praní peněz, které představuje tzv. *post factum*.¹⁰ Ačkoli česká judikatura směřuje po vzoru té evropské opačným směrem, má názor o nepřípustnosti vzniku trestní odpovědnosti za samoprání v nauce stále větší podporu.¹¹

OBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU

Objektivní stránku trestného činu charakterizuje především způsob spáchání trestného činu a jeho následky.¹² Jedná se tedy zejména o vymezení *jednání pachatele*, které určitým způsobem zasahuje objekt trestného činu, na němž se projeví v podobě následku. Mezi jednáním a následkem pak musí obligatorně existovat příčinný vztah.

Vymezit jednání, které představuje „praní peněz“ je velmi složité, neboť způsobů, jak dosáhnout kýženého efektu, tj. že výnosy z trestné činnosti se tváří, jako by pocházely z legálních zdrojů, je nepřehledné množství. Praní (špinavých) peněz lze definovat jako určitý proces, kterým někdo zakrývá kriminální původ výnosů a maskuje (zastírá), aby vzbudil zdání jejich legálnosti, tedy zdání, že byly nabyty v souladu se zákonem. Tato v literatuře rozšířená definice je považována za klasickou a její původ můžeme hledat ve Spojených státech amerických.¹³ V souladu s touto definicí je i český zákonodárce (srov. např. § 3 odst. 1 AML zákona).¹⁴

U právnických osob musíme mít navíc v rámci objektivní stránky trestného činu na paměti další (speciální) znak, který musí být naplněn. Trestný čin totiž musí být v případě právnické osoby spáchán v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti (srov. návrh § 8 odst. 1 t.o.p.o.).¹⁵ Uvedená kritéria jsou dána alternativně, k trestní odpovědnosti postačí naplnění pouze jednoho z nich. Právnická osoba může jednat trestněprávním způsobem „pouze“ osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) t.o.p.o. V této souvislosti je nutné zmínit, že vypuštění znaku spočívajícího v jednání „jménem“ právnické osoby považují za nesprávné, neboť uvedený znak byl určitější než

¹⁰ Srov. podobněji PELC, V.: Subjekt trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti. *Kriminalistika* č. 2/2013, s. 114–122.

¹¹ Viz zejm. BRUNA, E.: K diskusi o subjektu trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti. *Bulletin advokacie* č. 5/2015, s. 25–27; JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 692; nebo JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 6. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 330.

¹² JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné.* 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 160.

¹³ ZANCHETTI, M. In SACCO, R. et al.: *Digesto delle Discipline penaliistiche XII.* Quarta edizione. Torino: UTET, 2003, s. 203.

¹⁴ K derivativní části objektivní stránky trestného činu praní peněz srov. PELC, V.: Odpovědnost právnických osob za trestný čin praní peněz. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice: Bilance a perspektivy.* Praha: Leges, 2013, s. 211–213.

¹⁵ K tomuto speciálnímu znaku objektivní stránky trestného činu u právnických osob srov. již FENYK, J. – SMEJKAL, L.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář.* Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 29 a 30.

znaky vázané na jednání „v rámci činnosti“ právnické osoby a zejména pak „v zájmu“ právnické osoby.

Z výše uvedeného je patrné, že u objektivní stránky trestného činu právnické osoby musíme rozlišovat její *derivativní část*, tj. část, jež se zcela odvozuje od objektivní stránky trestného činu fyzické osoby, a *originární část*, která představuje svébytný (samostatný) znak trestného činu.

Tím méně určitým znakem originární části objektivní stránky trestného činu právnické osoby je jednání „v zájmu“ právnické osoby. Ačkoli literatura vykládá tento pojem většinou tak, že jde o činnost, z níž plyne právnické osobě nějaký přímý nebo nepřímý prospěch či výhoda,¹⁶ není tato skutečnost zdaleka tak jednoznačná, neboť pojmy „ve prospěch“ a „v zájmu“ se sice překrývají, avšak nejsou totožné. Vzhledem k mnohoznačnosti významu pojmu „zájem“ a jeho právnímu významu nezvolil zákonodárce dle mého názoru šťastné kritérium. Navíc při absenci vymezení účelu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob nelze přesně určit, jaký význam je vhodné v daném kontextu uvedenému pojmu přiznat.

Problematika trestní odpovědnosti právnických osob vyžaduje specifický přístup při výkladu tohoto pojmu, neboť v souvislosti s obecnou úpravou právnických osob používá zákonodárce pojmu „zájem“ poměrně často, avšak evidentně s jiným významem. Tak například často se používá spojení „oprávněný zájem“,¹⁷ které však k výkladu pojmu zájem právnické osoby ve smyslu zákona o trestní odpovědnosti nelze použít, neboť nelze hovořit o *spáchání trestného činu v oprávněném zájmu právnické osoby*. Evidentně si tak nelze pomoci ani poměrně dobře známým výrazem „právní zájem“ nebo již méně určitým výrazem „veřejný zájem“, které v souvislosti s úpravou obchodních korporací zákon používá.¹⁸ Zákon o obchodních korporacích dále hovoří o „obhajitelném zájmu obchodní korporace“¹⁹ a „obhajitelném zájmu tzv. ovlivněné osoby“.²⁰ Z prvního uvedeného příkladu použití lze dovodit alespoň to, že *jednání v zájmu právnické osoby je jednáním loajálním*. Druhý uvedený příklad bývá v literatuře trefně označován za příklad mnohomluvnosti zákonodárce, neboť význam tohoto spojení plyne již z povinnosti jednat v dobré víře,²¹ při interpretaci pojmu „zájem“ v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob nám tedy nepomůže. Nejčastěji však zákon o obchodních korporacích používá pojmu „zájem“ ve vztahu k obchodní korporaci (právnické osobě) bez jakéhokoli přídomek, např. u problematiky střetu zájmů,²² v souvislosti s výjimečnou možností dozorců rady svolat valnou hromadu společnosti s ručením omezeným,²³ nebo valnou hromadu akciové společnosti.²⁴ Ani výklad pojmu zájem v těchto případech nám nepomůže, neboť podle komercionalistů platí, že *zájem*

¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 193.

¹⁷ Viz např. § 67 odst. 2 a 3 z. o. k., který hovoří o „oprávněných zájmech obchodní korporace“.

¹⁸ Viz např. § 93 z. o. k.

¹⁹ Viz § 51 odst. 1 z. o. k.

²⁰ Viz § 71 odst. 1 z. o. k.

²¹ Srov. ŠTENGLOVÁ, I. – HAVEL, B. – CILEČEK, F. – KUHN, P. – ŠUK, P.: *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 174.

²² Viz § 54 z. o. k. a § 56 odst. 2 z. o. k.

²³ Viz § 183 z. o. k.

²⁴ Viz § 404 z. o. k.

*společnosti musí být vždy dodržovat zákon a práva svých akcionářů.*²⁵ Můžeme tedy uzavřít, že pojem „zájem“, jak jej používá zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, má jako znak originární objektivní stránky trestného činu právnické osoby svůj autonomní význam. S ohledem na výše uvedené je diskutabilní, zda se může jednat o zájem dovolený, jak někteří uvádějí.²⁶ Při určení významu pojmu „zájem“, jak jej používá § 8 odst. 1 t.o.p.o., nelze po mém soudu redukovat jeho význam na „pouhý“ prospěch a ztotožňuji se s poměrně širokým významovým pojetím, podle něž zájmem právnické osoby může být majetkový i nemajetkový zájem, získání vlivu (třeba i faktického) na rozhodovací činnost ohledně dispozic s majetkem, konkrétní získání majetku (či jiného prospěchu), ztráta zájmu orgánů činných v trestním řízení o vyšetřování protiprávních aktivit právnické osoby atd.²⁷ Nesdílím však názor, ačkoli vychází z oprávněné kritiky nevhodného použití pojmu „zájem“, že spáchání trestného činu nemůže být z hlediska samotné právnické osoby nikdy jejím zájmem.²⁸ Tato interpretace totiž vychází striktně z významu tohoto pojmu, jak jej užívá zákon o obchodních korporacích, což samozřejmě nelze, neboť *zájem z hlediska civilního práva nemůže být nikdy zločinný*.

Z hlediska jednání „v zájmu“ právnické osoby je nezbytné upozornit na nedávný judikát Nejvyššího soudu.²⁹ Toto rozhodnutí nastoluje otázku, na kolik lze v kritériích uvedených v návěť § 8 odst. 1 t.o.p.o. hledat korektivy trestní odpovědnosti právnických osob. Kromě toho, že jde o problematické rozhodnutí již z toho pohledu, že ve svých úvahách jde zcela nad rámec projednávaného případu, neboť dovolání zde podávaly fyzické osoby, konstatuje, že právnickou osobu nelze činit trestně odpovědnou tehdy, když je trestný čin spáchán „na úkor“, nebo jinými slovy „v neprospěch“ právnické osoby. Podobné konstatování je možné nalézt již v jednom z prvních komentářů k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob, kde jsou však uvedeny příklady, v nichž je skutečně jednáno proti zájmům právnické osoby a právnická osoba je v nich navíc osobou poškozenou.³⁰ Popsaný přístup Nejvyššího soudu nepovažuji obecně za správný, jelikož mohou existovat nejen případy, v nichž figuruje více poškozených osob, ale též případy, v nichž je právnická osoba pouhou „mrtvou schránkou“ („prázdnou skořápkou“), která *de facto* slouží jako pouhý nástroj k páčání trestné činnosti, typicky právě jako „pračka peněz“. V takovém případě není důvod, proč právnickou osobu nečinit trestně odpovědnou a nepotrestat ji například i trestem zrušení, ačkoli by se mohlo zdát, že jednání bylo v rozporu s jejími zájmy. Přístup Nejvyššího soudu v tomto případě připisuje *de facto* právnické osobě vlastnosti, které nemá.

²⁵ Srov. ŠTENGLOVÁ, I. – HAVEL, B. – CILEČEK, F. – KUHN, P. – ŠUK, P.: *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 616.

²⁶ FENYK, J. – SMEJKAL, L.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 30.

²⁷ Viz JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 380.

²⁸ Viz BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestně-právní revue*, 2014, č. 7–8, s. 182.

²⁹ Usnesení ze dne 27. září 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016.

³⁰ Srov. FOREJT, P. – HABARTA, P. – TREŠLOVÁ, L.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012, s. 71.

Praní špinavých peněz právnickou osobou (resp. jejím prostřednictvím) se bude zpravidla odehrávat v rámci její činnosti, jelikož jde o zastírací jednání, kterým se kamufluje zločinný původ věci. Někteří autoři považují znak „v rámci činnosti právnické osoby“ za nejvíce problematický ze všech tří znaků objektivní stránky trestného činu právnické osoby.³¹ Ačkoli tento svůj závěr přesně nezduvodňují, poukazují na to, že se musí jednat o trestné jednání např. v rámci předmětu podnikání. Nevýhodu tohoto pojmu tak spatřují pravděpodobně nikoli v jeho neurčitosti, což se *prima facie* nabízí, ale v tom, že je zbytečně úzký. Podle mého přesvědčení do tohoto pojmu však spadají i jiné činnosti než pouze ty, které jsou předmětem činnosti dané právnické osoby. Půjde však jistě o ty činnosti, které s předmětem činnosti souvisí. Fenyk zde hovoří o provozních a obdobných činnostech právnické osoby³² (jde např. o vedení účetnictví, evidenci movitého a nemovitého majetku, vedení smluvní dokumentace, personální dokumentace). Ačkoli někteří (vzhledem k neurčitosti termínu „v rámci činnosti“ zcela oprávněně) nabádají k restriktivnímu výkladu pojmu „v rámci činnosti“,³³ je podle mého názoru otázkou, zdali by do rámce toho pojmu neměly být řazeny i činnosti vykonávané právnickou osobou fakticky (reálně), které však nelze (vzhledem k tomu, že jsou ilegální) zařadit do předmětu činnosti, jenž právnická osoba oficiálně deklaruje. Právě činnost spočívající v praní peněz, která spočívá v zastírání (maskování) skutečného původu věci, svědčí závěru, že by pojem „v rámci činnosti“ měl být vykládán širěji.

PRÁVNÍ OBJEKTY³⁴

Stejně jako v případě úvah o subjektu trestného činu, i u tzv. právního objektu trestného činu praní peněz u právnických osob lze téměř zcela vycházet z poznatků u trestní odpovědnosti fyzických osob. Otázka právního objektu je u trestného činu velmi složitá, neboť u tohoto trestného činu hovoříme o pluralitě právních objektů, jejichž míra narušení (zasazení) může být v případě praní peněz různá.

V úvahách o právních objektech trestného činu praní peněz lze pozorovat v posledních letech i v české nauce zásadní odklon od původní představy, kterou nazýváme jako majetkoprávní a která za hlavní objekt trestného činu praní peněz označuje *zájem společnosti na ochraně majetku*.

I v současné době je toto majetkoprávní pojetí některými autory bez bližšího zdůvodnění prosazováno.³⁵ Důvodem takového vymezení objektu je bezpochyby zařazení

³¹ FOREJT, P. – HABARTA, P. – TREŠLOVÁ, L.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012, s. 70

³² FENYK, J. – SMEJKAL, L.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 30.

³³ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 194.

³⁴ V článku se přidržuji označení „právní objekt trestného činu“, který vyjadřuje současnou naukou označovaný „objekt trestného činu“ či jinými slovy „předmět ochrany“.

³⁵ Srov. např. ŠÁMAL, P. – RIZMAN, S. – PÚRY, F.: *Trestní zákon. Komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1513, nebo nověji ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník. II. díl. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2154, či KRUPÍČKA, J. In ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 712.

trestného činu praní peněz za trestný čin podílnictví mezi trestné činy proti majetku.³⁶ Původně bylo praní peněz postihováno v rámci skutkové podstaty trestného činu podílnictví, a to jak u nás, tak v zahraničí. Současná blízkost trestného činu podílnictví a trestného činu praní peněz spočívá především v podobnosti jazykového vyjádření skutkových podstat ve zvláštní části trestního zákoníku. Předmětem jednání obou trestných činů je věc pocházející z trestného činu. Z těchto důvodů bývá skutková podstata trestného činu podílnictví označována ve vztahu ke skutkové podstatě trestného činu praní jako tzv. *mateřská skutková podstata*. Jako mateřská skutková podstata však některými autory bývá označována i skutková podstata trestného činu nadřžování.³⁷ Důvody, proč nelze o zájmu na ochraně majetku přiznat povahu primárního právního objektu trestného činu praní peněz, jsou zejména skutečnosti, že hlavním trestným činem nemusí být nutně majetkový trestný čin a v případě, že tomu tak je, není působena škoda, ale vzniká bezdůvodné obohacení. Na druhou stranu nelze říci, že by popsáním jednáním nedocházelo k žádnému zásahu do majetkových práv třetích osob, obdobně jako tomu je v případě trestného činu podílnictví. I u pouhého podílnictví totiž platí, že je způsobilé zapříčinit extrémní konsekvence ve vztahu k již způsobené újmě a obtížnější navrácení prospěchu (např. ukradené věci).³⁸ Správně se proto uvádí, že praní peněz obdobně jako podílnictví brání uspokojení poškozeného.³⁹ Vzhledem k důsledkům v majetkové sféře se praní peněz nejvýstižněji označuje jako *konsolidace již způsobené škody*.⁴⁰ Podle mého názoru je hodnota spočívající v ochraně cizího majetku sekundárním (vedlejším) právním objektem tehdy, když je hlavním (zdrojovým) trestným činem trestný čin majetkový, resp. trestný čin, který bezprostředně poškozuje majetkové zájmy konkrétní osoby.

Většina autorů, včetně těch zahraničních, se v současné době kloní k pojetí, že primárními právními objekty trestného činu praní peněz jsou *zájem státu na odhalování a postihu hlavního trestného činu a hospodářský zájem na čistotě majetkových vztahů*.⁴¹ V literatuře (ani v té zahraniční) není shoda na tom, jaký z uvedených právních objektů je důležitější. Podle mého názoru je nejdůležitějším zájmem, který trestní zákoník chrání pomocí trestných činů legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 a legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti podle § 217, *zájem na řádném výkonu spravedlnosti*, neboť tato hodnota bývá v procesu praní peněz zasahována jako první a zločinecké struktury chápou vyhnutí se nežádoucímu zájmu státní moci jako hlavní benefit této

³⁶ Srov. § 214, 215, 216 a 217 tr. zák.

³⁷ RAZZANTE, R.: *Il riciclaggio come fenomeno transnazionale: normative e confronto*. Milano: Giuffrè, 2014, s. 56.

³⁸ V tomto smyslu srov. rozhodnutí italského Nejvyššího kasačního soudu ze dne 22. října 1985, č. 9524. Citace části uvedeného rozhodnutí je obsažena In RAZZANTE, R.: *Il riciclaggio nella giurisprudenza. Normativa e prassi applicative*. Milano: Giuffrè, 2011, s. 3.

³⁹ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 690–691.

⁴⁰ Takto označuje důsledky trestného činu praní peněz a obdobných trestných činů (např. podílnictví) Mantovani. Srov. MANTOVANI, F.: *Diritto penale. Parte speciale II. Delitti contro il patrimonio*. Quarta edizione. Padova: CEDAM, 2012, s. 259–281.

⁴¹ Srov. JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 690–691. V této učebnici jsou v textu popsané objekty uvedeny v opačném pořadí.

činnosti. Nejdůležitější zasaženou hodnotou je tedy „trestní spravedlnost“, jejíž výkon je svěřen orgánům činným v trestním řízení.

Určité odlišnosti, pramenící z povahy subjektu a charakteristické činnosti právnických osob, však vyzorovat lze. Rozdíl, který vyplývá z povahy a nejčastější činnosti právnických osob, je ten, že při trestné činnosti právnických osob bude u praní peněz ve zvýšené míře zasažen právní objekt spočívající v narušení ekonomických vztahů, jejich regulérnosti a řádném fungování ekonomiky. Přesto se domnívám, že dominantním primárním právním objektem zůstává i u právnických osob hodnota spočívající ve výkonu spravedlnosti.

Z kriminologického hlediska je zde na místě akcentovat zejména problematiku tzv. kriminality bílých límečků, neboť právnické osoby hrají rozhodující úlohu v hospodářském životě společnosti. Zejména obchodní korporace, kde působí tyto tzv. bílé límečky, se rozhodujícím způsobem podílí na ekonomice. Tento fakt je zásadní i z pohledu čistě společenského, neboť tyto subjekty jsou klíčovými hráči i na pracovním trhu. Obchodní korporace přitom mohou fungovat ve všech třech fázích praní peněz, neboť mohou být cílem tzv. umístění (angl. *placement*) či namáčení, nástrojem tzv. rozvrstvení (angl. *layering*) nebo i prostředkem pro tzv. integraci (angl. *integration*), které bývá jako finální fáze celého procesu praní též označováno jako ždímání. V závěru procesu praní peněz jsou výnosy obvykle navraceny jejich majiteli ve formě výnosu, který se zdá být legální (např. zdanitelného příjmu), a mohou být použity k dalším investicím, kupř. právě do založení nové obchodní korporace nebo nákupu podílu v již existující společnosti.

SUBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÉHO ČINU

Obdobně jako v případě objektivní stránky lze i v případě stránky subjektivní rozeznávat u trestného činu právnické osoby její *derivativní* (odvozenou) a *originární* (vlastní) část. Derivativní část subjektivní stránky trestného činu právnické osoby se plně odvíjí od subjektivní stránky trestného činu osoby fyzické. V nauce lze pozorovat jasný trend odklonu od původní představy o subjektivní stránce trestného činu právnické osoby, totiž že se zcela odvozuje od subjektivní stránky trestného činu fyzické. V důsledku toho se v doktríně klade stále větší důraz na tzv. originární část subjektivní stránky trestného činu právnické osoby. Existence originární části subjektivní stránky trestného činu právnické osoby vyplývá podle mého názoru již z toho, že trestní odpovědnost nemůže být (a to nejen formálně, ale i materiálně) zcela odpovědností za jednání jiného (jiné osoby). Na zanedbání náležité péče se pak podílejí zpravidla osoby odlišné od pachatele. Proto je podstata tohoto jednání zcela odlišná než v případě omisivního jednání, kterým fyzická osoba naplňuje skutkovou podstatu určitého trestného činu.

Originární část subjektivní stránky spočívá v zanedbání tzv. náležité péče, tj. zejména v opomenutí kroků (slovy zákona „opatření“), které požaduje jiný právní předpis, a v opomenutí kroků, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat. Jelínek v této souvislosti píše o zanedbání náležité odborné péče a v souvislosti se subjektivní strán-

kou trestného činu právnické osoby navrhuje použití pojmu „vina právnické osoby“.⁴² Náležitá péče přitom podle mého přesvědčení zahrnuje i důraz na eliminaci excesů osob jednajících za právnickou osobu a pečlivý výběr osob nesoucích odpovědnost. Uvedené zanedbání konkrétněji spočívá v opomenutí vypracování *compliance* systému (především v případě velkých obchodních korporací) a zajištění jeho řádného fungování, včetně důrazu na eliminaci excesů osob jednajících za právnickou osobu a pečlivý výběr odpovědných osob. V tomto kontextu jde tedy o opominutí splnění právních povinností ze strany právnické osoby.

Právní úprava účinná od 1. prosince 2016 (zejm. nový § 8 odst. 5 t.o.p.o.) zaslouží kritiku, neboť je terminologicky nepřesná. V souvislosti s náležitou péčí by bylo lepší hovořit o *možnosti exculpae* (vyvinění), nikoliv o zproštění se odpovědnosti naplněním liberačních (exoneračních) důvodů. Daleko větším nedostatkem však je neurčitost, jelikož působnost ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o. a ustanovení § 8 odst. 5 t.o.p.o. je sporná a jejich vzájemný vztah je nejasný. Přínosem této úpravy naopak bezesporu je, že vedle možnosti vyvinít se v případě jednání osoby podle § 8 odst. 1 písm. d) t.o.p.o. (tj. osoby v tzv. podřízeném postavení) výslovně zakotvuje možnost právnické osoby vyvinít se i v případě, že trestný čin, který se jí přičítá, spáchá osoba v nadřízeném (vrcholném) postavení, tj. osoba podle § 8 odst. 1 písm. a) až c) t.o.p.o. Podle mého názoru se možnost vyvinění dala ústavněkonformním výkladem dovozovat i před účinností uvedené novely, avšak prosazení takového názoru v praxi by bylo velmi obtížné. Z hlediska působnosti § 8 odst. 5 t.o.p.o. dospívám logickým výkladem k závěru, že se uplatní jako speciální ustanovení vůči § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o. pouze ve vztahu k přičítání trestného činu, který spáchá osoba v nadřízeném postavení.

Záměrně sem (do tzv. originární subjektivní stránky trestného činu právnické osoby) v souladu s výkladem trestní odpovědnosti právnických osob obsaženým výše neřadím skutečnost, že je trestný čin spáchán osobou v podřízeném postavení na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu osoby ve vrcholném (nadřízeném, vedoucím) postavení podle § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o., neboť v daném případě nejde o vymezení náležité péče. V těchto případech tak bude nutné prokazovat zanedbání náležité péče (splnění povinností podle jiného právního předpisu a splnění toho, co lze po konkrétní právnické osobě spravedlivě požadovat). Ačkoli skutečnost, že určitá osoba (v podřízeném postavení) jedná na podkladě rozhodnutí, schválení či pokynu jiné osoby (v nadřízeném, vrcholném, vedoucím postavení) má jistě význam pro hodnocení, zda právnická osoba splnila kritéria náležité péče (tj. *de lege lata* vynaložila vše, co lze po ní spravedlivě požadovat), nelze z ní automaticky usuzovat na naplnění subjektivní stránky trestného činu právnické osoby. Jedná se o frapantní příklad interpretace, která jde zcela mimo záměr normotvůrce, a to z toho důvodu, že záměr normotvůrce nelze z textu právního předpisu racionálně zdůvodnit, neboť pokud bychom považovali kritéria obsažená v § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o. za souměřitelná, šlo by ve svém důsledku o interpretaci vedoucí

⁴² Viz JELÍNEK, J.: Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika* č. 1/2016, s. 16.

k absurdním závěrům (*per argumentum ad absurdum*) a při postihování právnických osob bychom vycházeli z koncepce zcela nekonzistentní.⁴³

Z hlediska subjektivní stránky je zajímavé, že její dvojznačnost dává prostor úvaze, zda by nebylo možné při přiřítání trestní odpovědnosti za jeden trestný čin hovořit v určitých případech o dvou různých formách zavinění, jednom ve vztahu k jednání fyzické osoby, která jedná v zájmu trestně odpovědné právnické osoby nebo v rámci její činnosti ve smyslu návěty § 8 odst. 1 t.o.p.o. (tzv. derivativní subjektivní stránka trestného činu právnické osoby), jednom ve vztahu k jednání dalších fyzických osob, které nejednaly (buď úmyslně či nedbalostně) s náležitou péčí. Uvedená situace nemusí nutně nastat tehdy, když se právnické osobě přiřítá jednání fyzické osoby nacházející se v rámci např. jako jediná ve vrcholném postavení (případy jednočlenných společností). Typicky půjde o situace, v nichž management velké obchodní korporace, veden například ekonomickou úvahou, že vytvoření kvalitního *compliance* systému stojí nemalé finanční prostředky a určitým způsobem administrativně zatěžuje společnost, nejedná s náležitou péčí a v důsledku tohoto zanedbání (opomenutí) dojde ke spáchání trestného činu. Ačkoli současně české právo jako součást evropské kontinentální právní kultury je založeno na subjektivním pojetí, kdy se větší zřetel bere na subjektivní stránku pachatele (trestá se více zlý úmysl, nežli způsobený následek), zdá se, že u trestní odpovědnosti právnických osob je toto subjektivní pojetí oslabeno, neboť čistě z pohledu právnické osoby je pro právní kvalifikaci rozhodující forma zavinění ve vztahu k jednání fyzické osoby, která jedná v zájmu trestně odpovědné právnické osoby nebo v rámci její činnosti (tj. derivativní subjektivní stránka trestného činu právnické osoby). Tato určitá disproporce je přirozeným důsledkem jiné povahy fyzické a právnické osoby a její zachování je nezbytné v zájmu dodržení a respektování povahy a smyslu trestní odpovědnosti, která nejenže vylučuje odpovědnost za jiného, ale v zásadě (téměř bez výjimek) je proti tzv. objektivní odpovědnosti, z níž je možné se zprostit pouze naplněním tzv. liberačních (exoneračních) důvodů. Jinou povahu má proto i trestní odpovědnost právnických osob, která je v jistém smyslu složená, neboť jejím předpokladem je existence trestní odpovědnosti alespoň jedné osoby fyzické. Tyto závěry potvrzuje i výše uvedený fakt, že podstata omisivního jednání právnické osoby je zcela odlišná od omisivního jednání, kterým fyzická osoba naplňuje skutkovou podstatu určitého trestného činu.

COMPLIANCE SYSTÉM A PRANÍ PENĚZ

Právnické osoby by měly k předcházení své případné trestní odpovědnosti udělat vše, co lze po nich spravedlivě požadovat a zároveň splnit požadavky vyplývající z právních předpisů [srov. § 8 odst. 2 písm. b) a odst. 5 t.o.p.o.]. Vzhledem k tomu, že právnické osoby mohou být odpovědné za trestný čin praní peněz, a to dokonce i v jeho

⁴³ Normotvůrce (či zákonodárce, který přijal finální znění normy) totiž staví na stejnou úroveň jednání, které představuje z hlediska tradiční trestněprávní teorie jednání, které je spolupachatelstvím, nebo účastenstvím ve formě návodu či organizátorství, nebo dokonce samotným pachatelstvím zneužívajícím tzv. živého nástroje (tj. jde o jednání, které je součástí skutkové podstaty trestného činu – tzv. objektivní stránky trestné činu), a jednání, které v podstatě definuje subjektivní stránku trestného činu právnické osoby (opomenutí tzv. náležité péče).

nedbalostní formě podle § 217 tr. zák. (viz § 7 t.o.p.o.), měly by pro svou činnost vytvořit určité zásady, které budou zakotveny ve vnitřních předpisech a jejichž uplatňování budou odpovědné osoby v praxi prosazovat. To platí především pro kapitálové obchodní společnosti (tj. např. společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti), vyjma kupříkladu jednočlenných společností s ručením omezeným, v nichž je jednatel zároveň jediným společníkem a společnost nemá žádné zaměstnance.

Vypracování *compliance* systému a zajištění jeho řádného fungování musí zohledňovat nejen tzv. originární část subjektivní stránky, ale i stránku objektivní, neboť musí být kladen důraz na eliminaci excesů osob jednajících za právnickou osobu, a tedy na pečlivý výběr odpovědných osob.

Podrobnost a rozsah *compliance* systému v části předcházející trestní odpovědnosti za praní peněz bude, obdobně jako u jiných trestných činů, záležet na charakteru konkrétní právnické osoby a povaze její činnosti. Trestní odpovědnost za trestný čin praní peněz, v jeho úmyslné (§ 216 tr. zák.) i nedbalostní formě (§ 217 tr. zák.), není vázána na existenci určité zvláštní vlastnosti, postavení nebo funkce (§ 114 tr. zák. – tzv. konkrétní a speciální subjekt).

Ve svém *compliance* systému by na kroky (preventivního i následného charakteru) měly myslet v zásadě všechny právnické osoby. Nutno říci, že v praxi tomu tak není a tzv. AML (Anti-Money Laundering) pravidlům věnují pozornost pouze subjekty, které jsou povinnými osobami podle AML zákona. Výjimkou jsou v tomto směru pouze některé nadnárodní korporace. Ačkoli banky věnují AML interním normám poměrně značnou pozornost a obvykle mají na tuto problematiku několik samostatných *compliance* specialistů v rámci právního oddělení nebo (v ideálním případě) dokonce samostatné *compliance* oddělení vybavené dostatečnou autonomií a kompetencemi v dané oblasti, i u nich je obvykle značný prostor pro zlepšení. Častým nedostatkem totiž je skutečnost, že interní normy pouze kopírují ustanovení AML zákona, používají tedy obecné formulace, které zákonodárce používat z povahy věci musí, ale které již nejsou vhodné pro interní předpisy, kde by měly být stanoveny např. konkrétní povinnosti jednotlivých pracovníků, případně by obecná pravidla měla být konkretizována ve vztahu k povaze a rozsahu činnosti právnické osoby, a dále by měly být více zohledňovány i jiné právní předpisy než AML zákon (například trestní zákoník, trestní řád a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob).

Častou mýlkou ve vztahu ke *compliance* systémům je, že slouží primárně k ochraně managementu společnosti. Jejich primární účelem však je zabránění vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby. Určitá ochrana dalších osob (nejen vrcholové vedení) je pouze sekundárním efektem vyhotovení kvalitního programu k předcházení trestní odpovědnosti právnické osoby, čemuž svědčí koncept *souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti* fyzických a právnických osob. Tento koncept totiž (ačkoli výslovné znění zejména z hlediska demonstrativního výčtu opatření, která lze spravedlivě požadovat v § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o. tomu neodpovídá) z povahy věci směřuje k tomu, že ve vnitřních předpisech právnické osoby budou převažovat preventivní opatření nad opatřeními kontrolními a reaktivními.⁴⁴

⁴⁴ Tento pozitivní sekundární efekt nefunguje ve všech koncepcích trestní odpovědnosti právnických osob. Například ve Švýcarsku funguje tzv. subsidiární trestní odpovědnost právnických osob, založená na tom,

Konkrétní vnitřní pravidla v rámci *compliance* systému lze rozdělit na speciální (směřují čistě proti trestní odpovědnosti právnické osoby za trestný čin praní peněz – např. půjde o povinnost stanovené přímo AML zákonem) a obecná, která mají širší dopad z hlediska prevence trestní odpovědnosti, avšak mimo jiné směřují i proti činnosti spočívající v praní peněz. Speciální pravidla by měly dodržovat nejen povinné osoby dle AML zákona, ale měly by je mít (analogicky nebo přiměřeně) zakotveny i ostatní právnické osoby. V tomto směru lze doporučit i osobám nepovinným podle AML zákona inspirovat se při vytváření interních norem uvedeným AML zákonem (např. pokud jde o vymezení indikátorů tzv. podezřelého obchodu).

Vnitřní předpis společnosti obsahující AML pravidla by měl obsahovat normy, které směřují k informovanosti a obezřetnosti, a respektují požadavky na podnikatele, spočívající v zachování profesionálního přístupu. Pravidla k prevenci trestní odpovědnosti za praní peněz by v rámci interního *compliance* systému měla vycházet z následujících zásad a postupů:

- informovanost právnické osoby o skutečných vlastnících,⁴⁵
- informovanost o osobách a věcech (např. zjišťování informací z veřejně dostupných zdrojů, jakými jsou kupř. veřejné rejstříky, veřejné seznamy a veřejně dostupné databáze⁴⁶),
- hodnocení rizikovosti osob a rizikovosti obchodů (srov. přiměřeně identifikaci tzv. podezřelých obchodů podle AML zákona),
- vyvarovat se obchodům (transakcím), které postrádají ekonomické opodstatnění (v případě, že mají ekonomické opodstatnění pouze jako součást určitého celku, je nutné tento celek zdokumentovat a důvod operace popsat, aby se to nemuselo dělat zpětně, neboť to snižuje důvěryhodnost takové dokumentace),
- obezřetnost při uzavírání právních vztahů, které postrádají kauzu/hospodářský důvod (např. směnka, šek apod.),
- vedení spolehlivých záznamů o majetkových poměrech právnické osoby (§ 119 obč. zák.),⁴⁷
- transparentní evidence všech proběhlých plateb,

že právnická osoba odpovídá tehdy, když trestní odpovědnost nemůže být přičtena žádné konkrétní fyzické osobě např. v důsledku složitosti a nepřehlednosti firemní struktury (netransparentnost právnické osoby), bez ohledu na to, zda daná právnická osoba učinila vše, co lze po ní spravedlivě požadovat, aby ke spáchání trestného činu nedošlo. Podrobněji k úpravě trestní odpovědnosti ve Švýcarsku srov. pozoruhodnou kapitolu v monografii POŠÍKOVÁ, L.: Trestní odpovědnost právnických osob ve švýcarské právní úpravě. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, str. 347–361.

⁴⁵ Důraz na znalost skutečných vlastníků klade zejména nová 4. AML směrnice. K ní podrobněji viz kap. 2.7 a 3.2 této práce.

⁴⁶ Např. veřejně přístupná policejní databáze se seznamem ukradených uměleckých děl (aplikace PSEUD – Portál systému evidence uměleckých děl Policie České republiky). Dne 1. května 2016 dostupná na: <http://pseud.policie.cz/wps/portal/>.

⁴⁷ Ačkoli je pravdou, že občanský zákoník v ustanovení § 119 neurčuje přesně, jaké povinnosti má konkrétně na mysli, nedomnívám se, že *de lege lata* nemůže nastat situace, kdy by se na právnickou osobu § 119 věcně vztahoval, neboť povinnost právnických osob vést účetnictví vyplývá již ze zákona o účetnictví. K tomu srov. opačně DVOŘÁK, T. In ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 438.

- dodržování účetních standardů a povinností vyplývajících z daňových předpisů,
- respektování limitu pro hotovostní platby.

Konkrétní obsah AML vnitřního předpisu může záležet i na obsahu dalších vnitřních předpisů právnické osoby, který ve svém souhrnu vytváří *compliance* systém, tj. systém určený k předcházení nebezpečí trestní odpovědnosti právnické osoby. Dalšími standardními vnitřními předpisy by měly být zejména: *etický kodex* (případně speciální vnitřní předpisy věnující se prevenci korupce – např. *pravidla přijímání a poskytování darů*, vnitřní předpisy o nakládání s majetkem – např. *směrnice o nakládání s majetkem* nebo *směrnice pro nakládání s hotovostí*, nebo vnitřní předpisy týkající se problematiky veřejných zakázek), *organizační řád*, *pracovní řád*, *kontrolní řád*, *compliance program* (bude obsahovat např. konkrétní hodnocení rizik dané právnické osoby a pravidla pro průběžnou aktualizaci *compliance* systému jako celku),⁴⁸ *zásady obchodního jednání* (pravidla jednání s klienty – zásada *Know Your Customer*, nebo jednání s obchodními partnery – zásada *Know Your Business Partner*), účetní pravidla, popř. i *spisový, archivační nebo skartační řád*.

Jedním z nejdůležitějších systémových aspektů efektivního fungování ochrany právnické osoby před její trestní odpovědností je provázanost a bezrozpornost interních norem a absence zbytečných duplicit. Vzhledem k tomu, že problematika trestní odpovědnosti právnických osob klade vysoké nároky na odbornost osob⁴⁹ vytvářejících a spravujících *compliance* systém, je vhodné (s přihlédnutím k povaze právnické osoby a její činnosti), aby na tuto činnost byly některé osoby speciálně vyčleněny. Dále je nezbytné splnění požadavku nezávislosti osob nebo *compliance* oddělení jako celku, a to zejména pokud jde o hodnocení konkrétních otázek souvisejících s naplňováním trestněprávního *compliance* systému právnické osoby. Požadavek nezávislosti *compliance* specialistů a *compliance* oddělení jako celku sice neplývá výslovně ze zákona, ale podle mého názoru tato povinnost implicitně vyplývá z kontextu právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Tomu napovídá i mezinárodní srovnání, neboť některé zahraniční právní úpravy tento požadavek výslovně obsahují.⁵⁰ Požadavek odpovídá i poznatkům nauky zabývající se řízením podniku, podle nichž interní audit v podniku musí být prováděn nezávislým útvarem (oddělením, odborem), organizačně vyčleněným z řídicí výkonné struktury a podřízeným přímo strategickému vedení společnosti (u akciové společnosti např. přímo představenstvu nebo správní radě). Ve vztahu k vedení společnosti by pak takový útvar měl působit jako poradní orgán.⁵¹ I v podnikové ekonomice se *důsledky právních předpisů* uznávají jako managementem neovlivnitelný faktor z hlediska organizační struktury podniku.⁵² Toto postavení interní-

⁴⁸ Často se termínu „*compliance* program“ užívá ve smyslu *compliance* systému, jak je používán i v tomto textu.

⁴⁹ Naprosto nezbytná je perfektní znalost problematiky trestní odpovědnosti právnických osob, dále dostatečná znalost jiných právních odvětví – občanského práva, obchodního práva, správního práva apod., základní znalosti o fungování ekonomiky a podniku v praxi).

⁵⁰ Srov. např. čl. 6 odst. 1 písm. b) italského legislativního dekretu ze dne 8. června 2001, č. 231, upravující správní odpovědnost právnických osob a jiných entit za trestné činy.

⁵¹ Srov. např. KOČMANOVÁ, A.: *Ekonomické řízení podniku*. Praha: Linde a. s., 2013, s. 239.

⁵² Viz SYNEK, M. – KISLINGEROVÁ, E. a kol.: *Podniková ekonomika*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 177.

ho auditu se vyvinulo postupně. V současné době nachází své místo vedle nejvyšší úrovně řízení, kterou informuje buď přímo, nebo např. prostřednictvím výboru pro audit.⁵³ V úvahu připadá také podřízení interního auditu vrcholovému managementu (pokud je odlišný od představenstva či správní rady) nebo dozorčí radě.⁵⁴ S ohledem na obdobnou funkci *compliance* systému a nutnost provádění kontroly v souladu se zákonem [viz § 8 odst. 2 písm. b) t.o.p.o.] by mělo i *compliance* oddělení ve středních a velkých korporacích požívat obdobné autonomie jako odbor interního auditu.

ZÁVĚR

Možnost vzniku trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz představuje pro právnické osoby reálnou hrozbu, kterou by měly zohlednit při tvorbě tzv. *compliance* systémů v rámci snahy předcházet vzniku trestní odpovědnosti, případně zmírnit její důsledky. Tyto systémy musí být tvořeny se znalostí všech znaků trestného činu praní peněz (tj. protiprávnosti, subjektu, právního objektu, objektivní stránky a subjektivní stránky). Z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob je nutné věnovat pozornost především tzv. originárním částem subjektivní a objektivní stránky trestného činu právnické osoby, neboť to jsou znaky, které nejvíce vypovídají o podstatě konkrétního trestného činu právnické osoby. Z hlediska typovosti jde o znaky mající onu rozlišovací schopnost ve smyslu pojmu skutkové podstaty trestného činu právnické osoby. Nutno říci, že česká nauka stále více rozpracovává tyto znaky trestného činu u právnických osob. Recentní judikatura ukazuje, že hranice trestní odpovědnosti právnických osob lze do určité míry hledat i nejen v originární části subjektivní stránky (tj. hodnocení zanedbání či dodržení náležité péče), ale též v originární části objektivní stránky trestného činu právnické osoby.

JUDr. Vladimír Pelc, Ph.D.
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
pelc@prf.cuni.cz

⁵³ Výbor pro audit byl do nedávna (do ledna 2015) orgánem těch obchodních korporací, které zákon č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně některých zákonů (zákon o auditorech), označuje za subjekty veřejného zájmu (srov. § 2a zákona o auditorech). V současné době je výbor pro audit orgánem obchodní korporace, pouze určí-li tak zakladatelské právní jednání. Více viz ČERNÁ, S. – ŠTENGLOVÁ, I. – PELC, V. (eds.): *Právo obchodních korporací*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 154–155.

⁵⁴ Srov. již SYNEK, M. a kol.: *Manažerská ekonomika*. Praha: Grada, 1996, s. 393. Konkrétní organizační řešení bude také záležet na formě právnické osoby a kupř. v případě akciové společnosti na volbě koncepce řízení (monistická vs. dualistická).